

שני פרקים / נתן אלתרמן

א. טעותו של נימוק – יסוד

1

בין הנימוקים הקמים נגד עקרון-העמידה על שלמות הארץ, יש אחד שהגיונו אינו ניתן לערעור. נימוק זה אומר שיחסנו לענין גבולות הארץ צריך להיקבע על-פי הכרח אחד שאינו מוטל בספק, והוא – שמדינת ישראל צריכה לשמור על אֶפִיָה כמדינה יהודית. האוכלוסיה הערבית שבגבולות החדשים עשויה לשנות במשך הזמן את מאזן הרוב והמיעוט ולבטל את צביונה היהודי של המדינה, וזאת עלינו להביא בחשבון לקביעת עמדתנו לגבי הצעות פתרון שלנו ושל אחרים.

עד כאן הדברים ברורים. ואף-על-פי-כן דומה כי הדוגלים בנימוק זה, המתקבל על דעת רבים, אינם תופסים במפורש את משמעות ההנחה שעליה הוא מיוסד. נימוק זה, המכוון, לכאורה, לשמור על יסודה של מציאותנו כאן, נמצא חותר – למעשה – תחת עיקר העיקרים.

ברור שבאין עליה מן התפוצות עשויה תוספת האוכלוסיה הערבית בגבולות החדשים לשבש את צביונה של ישראל כמדינה יהודית, אך עד שאנו עושים הנחה זו יסוד למסקנה גורלית של ויתור-מרצון על לב מהותה של ארץ-ישראל ההיסטורית עלינו להבין יפה מה פירושה של הנחת-יסוד כזאת. פירושה הוא שאנו מניחים מראש שענין העליה ועקרון קיבוץ-גלויות יורדים מסדר-יומנו הלאומי ומשום כך לא נוכל לקיים בדינו את הזהות בין מדינת ישראל ובין הארץ בגבולותיה הטבעיים. השאלה הנשאלת מאליה מכאן-ואילך אינה אלא אחת: מדינה זו, שאנו מוציאים אל מחוץ לתחומה את עיקרה של ארץ-ישראל, מדינה זו שקיבוץ-גלויות אינו בא בחשבון שלה, מדינה זו באיזה מידה ובאיזה מובן אנו מבטיחים בכך את אֶפִיָה היהודי? באיזו מידה ובאיזה מובן היא עתידה להיות אותה מדינה יהודית אשר אליה נתכוון השם הזה?

שאלה זו אנו חייבים לשאול מפני שהעליה מן התפוצות אינה רק אמצעי לשמירת הרוב היהודי במדינתנו. אין העליה רק גורם דמוגרפי-כמותי, שבהיעדרו אנו נוטלים אמצעי אחר – כגון צמצום טריטוריאלי – לשמירתו של אותו רוב. עליה וקיבוץ-גלויות הם מיסודי היעוד הלאומי היהודי ומעיקרי תכליתה וצידוקה של תנועת-התחיה היהודית, על כל נפתוליה והישגיה ומלחמותיה. ייתכן כי עת

להחליט שאפסו סיכויים לקיומו של עיקרון זה והגיעה השעה למחוק אותו מספר קורותינו ועתידותיהן. איני יודע אם בעלי הנימוק של "שמירת האופי היהודי" יאמרו כי אמנם כך הדבר, אך עמדתם מבוססת למעשה על הנחה יסודית זו. לשם שמירת אפיה היהודי של המדינה הם נוקטים למעשה עמדה המוותרת מראש על שני סימני-ההיכר היסודיים של אופי יהודי זה, על עקרון קיבוץ-גליויות ועל זהותה של מדינת ישראל עם ארץ-ישראל ההיסטורית.

2

שמירת הרוב המיספרי של הישוב היהודי במדינה נעשית איפוא על-יד כך כתכלית זהה עם שמירת אפיה היהודי של ישראל, ומאחר שאנו מניחים כי רוב זה לא יישמר, אלא אם נוותר מרצון (ובדיון זה אנו מדברים על רצוננו אנו ולא על גורמי חוץ) על שלימות הארץ, הרי על-כרחנו עלינו להודות כי התכלית מצדיקה אף אמצעי כזה. הכל הובא, איפוא, בחשבון, הכל, פרט לספק אחד, העומד בעינו ועשוי לערער את הדברים מיסודם: איזה כוח יעמוד לו לאותו רוב יהודי במדינה לשמרו מפני אותה סכנת התמעטות שכבר התחילה מאיימת עליו אף בגבולות הקודמים שלפני ששת הימים, אותה סכנה שכבר התחילה מהבהבת באופק אף לפני ימי יוני, מחמת חוסר עליה מן הגולה, ושכבר שימשה, כידוע, גם נושא לאותות-אזעקה מוחשיים ופומביים?

מדוע לא תהא סכנה זו, אף בגבולות הקודמים של המדינה, רבה ומוחשית, בהגיע שעתה, עוד יותר משהיא כיום בגבולות החדשים? מדוע לא יהיו סיכויי העליה מן התפוצות, אף במידה הזעומה שבה נהיה מוכרחים להיעזר בהם, פחותים עוד יותר משהם בזמן הזה, זמן שהוא על אף הכל שעתם הגדולה והפתוחה של סיכויים אלה, שעה שלא היתה כמוה מבחינה זו מאז הכרזת המדינה, שעה שאולי לא תחזור לעולם?

אם לא עכשיו נקום להיאבק על סיכויים אלה של עליה, שעה שהארץ כולה פתוחה ומחכה לעם, שעה שמלחמה זו ונצחון זה עודם שומרים על שארית המתח וההתעוררות שקמו באומה, אם לא עכשיו נקום להיאבק על סיכויים אלה, אימתי נעשה זאת? לאחר עשר-עשרים שנים של התמעטות, של המשך עמעום הזיקה והתרופפות הקשרים בין המדינה והתפוצות? בשם מה נקום אז להעיר ולעורר את העם היהודי? בשם מדינת ישראל שאנו עמלים עכשיו להוכיח ולהסביר שאין היא יכולה ואין היא צריכה להיות בית-קיבול לשלמותם הרוחנית והחמרית של חיי האומה? בשם עקרון קיבוץ-גליויות שאנו מוותרים עליו עכשיו מראש בלי לעשות כל מה שאפשר כדי להוציאו מן השיגרה והניוון שהוא שקע בהם? בשם חזון קשרי הזהות בין האומה ובין ערש הווייתה ההיסטורית שאנו טורחים להפריכם ולהכחישם?

כן, הווייתו על המאבק לעליה הוא מבחינה זו מסוכן אף יותר מן הווייתו על "השטחים המוחזקים" שאינו אלא מסקנה. סיכויי הצלחתה של ההיאבקות למען העליה, על אף הכל, ודאיים יותר והגיוניים

יותר, ביחוד בשעה זו, מן הסיכוי לשמור על אֶפִיָה היהודי של המדינה באמצעות ויתור על יסודי הדברים שמהם אופי זה צומח ושמכוחם הוא עתיד להתקיים.

ב. ט ש ט ו ש ב מ ס ו ו ה ש ל ר י א ל י ז מ

1

הדברים המוטלים כיום על הכף – מה עיקרם? עיקרם בכך שהם ומאבקנו עשויים לקבוע אם שעה זו, שבה אנו עומדים, עתידה להישאר נטועה בתולדות האומה ולהיות פתח לצמיחה והתעצמות בגוף וברוח, או שהיא תוחמץ ותבוזבז ותהא ראשית הצטמקות רוחית וגופנית שאחריתה מי ישורנה? הצרה היא שדווקא בשעה זו, שהרצון הברור וההכרה הבהירה והעקרונות החד-משמעיים דרושים בה יותר מכל עת אחרת, דווקא בשעה זו אנו רואים כיצד כוחות הרצון וההכרה תועים ותוהים באין תכלית ברורה והערפל הולך ומטשטש קווייהם של עיקרים שאין לנו קיום בלעדיהם. אפילו דברים-שביסוד, כגון זכותנו ההיסטורית, המוחשית והחיה והטבולה בדמים, על הארץ הזאת, וזכות היאחזותנו בה, נעשים חומר לערעורים של תרגילי פלפול, עד שפעמים, למשמע הדברים, נדמה לך שמדינות-ערב מקדימות, להכיר בקיומה של ישראל עוד לפני שאנו עצמנו מאשרים את זכותה להתקיים. זאת, כמובן, בעיקר ברובד העיוני, אלא שלא רק רובד זה שרוי בערפל ובטשטוש קוויים. ט ש ט ו ש זה ניכר גם ברובד הרשמי הקובע. וכאן הוא לובש צורות שעיקרן עקיפין ועירפולי ניסוח ונטיה לסגנון ולמנטאליות של חצאי-דברים ושל פנים-לכאן-ולכאן ושל הימנעות מהעמדת עיניים על עיקרם ועל חודם, ולא זו בלבד, אלא שרבה ההשתדלות להנחיל דרך זו גם לציבור בכללו ולהסביר שכך מוטב וכך ראוי ואין הכרח לומר מה אנו רוצים ובמה אנו דבקים ואל מה אנו מתכוונים.

צידוקה הרשמי של דרך זו הוא בכך שבזאת אני מסייעים למדיניות-החוץ העומדת בהיאבקות קשה ומוטב לא להכביד עליה. דומה כי מעולם לא ידעו תולדותינו בארץ זו התחשבות כה רבה ומקיפה במדיניות החיצונית ובאסטרטגיה שלה. אפילו ייצרי-יסוד של התישבות והיאחזות, שהיו מאז ומתמיד סם-חיים וסם-בטחון לישוב ולמדינה, נכבלים מכוחם של חישובים אלה ויש מהם מקבלים כבלים אלה בהבנה שהיא אולי הדבר המובן פחות מכל. מצד זה תירשם על לוח הימים הללו מועצת הקיבוץ המאוחד שהיתה קול-מחאה ראשון ותקיף של גוף מאורגן ושרשי, נגד השתבשות העקרונות ואמות-המידה שאחזה בנו. מועצה זו, שמחאתה נסבה בעיקר על ענין היאחזות והתנחלות, היתה כהתעוררות רבדים עמוקים של הכרה ורצון ברור נגד הלכי-רוח והלכי-המעשה העלולים להחמיץ שעה-כושר היסטורית שלא תחזור. דבריו של יצחק טבנקין על כך ש"בחמישה חדשים בוזבז הרבה ממה שהושג בששה ימים" נכונים לא רק לגבי ההתישבות. הם נכונים גם לגבי עמעום ההכרה, בזבוז כוחות הרצון והדריכות ועירפול העקרונות והתודעה הלאומית.

איש לא יאמר כי התחשבות בגורמי-חוץ היא ענין מופרך ומיותר. בן-אהרון, שדיבר על כך באותה מועצה של הקיבוץ המאוחד, התפרץ אל דלתים פתוחות לרווחה, שעה שטען והסביר לשוגים ב"הזיות" כי "לא אנחנו כיום הקובעים היחידים לגבי גבולותינו" וכי "שום גבול שאנו מקיימים ונקיים לא יפול בקדושתו מכל גבול אחר והוא תוצאה של כוח, לא רק צבאי, אלא כולל מאוד". נכון, כל גבול יהיה תוצאה של מאבק-כוחות ושל צירוף-כוחות, אך התנאי הראשון להפנייתה של תוצאה זו לכיוון של שלמות ושל התעצמות, ולא לכיוון של ויתור ושל הידרדרות, הוא גיבוש הכרתו ורצונו של העם היהודי והכרתה ורצונה של מדינת ישראל לגבי משמעותה של תקופה זו והמתחייב ממנה. שעה שבן-אהרון דוחה בזעף סיסמאות כגון "כל מקום שרגלו של חייל יהודי דרכה בו לא נזוז ממנו", אין הוא מתווכח אלא עם תמונה מסולפת שהוא עצמו מצייר, שכן השאלה אינה שאלת "לא נוותר על שעל אדמה" ולא בכך מתמצה התוכן הנכון של עמידת העם היהודי על שלמותה של ארץ-ישראל הנמצאת כיום בידינו בפעם הראשונה מאז החורבן ואולי בפעם האחרונה.

אכן, מסתבר כי גם במקרה הנוח ביותר של תוצאת המאבק בזירה המדינית העולמית, במקרה שהחלטה שתתקבל באו"ם תהיה הטובה מכל ההחלטות האפשרויות, נצטרך לעמוד על זכותנו ולשמור על עמדותינו החדשות ככל שיהא לאל ידנו. אך מידה זו של יכולת, מידה זו של "לא ידנו" במה היא נקבעת? האם הכרתו הברורה ורצונו הברור של העם היהודי בישראל ובעולם אינם צריכים להיות מוטלים על הכף בשעה זו? האם לא מוטב היה אילו הוטל גורם זה על הכף עת רבה לפני השלבים האחרונים שבטרם החלטה?

עירפול זה של כוחות רצון והכרה, עירפול היוצא במסווה של ריאליזם המתחשב בגורמי-חוץ ובמיגבלות של כוחנו, הוא למעשה המגביל את כוחנו יותר מכל והוא הגורם לכך שבעוד ההתחשבות במדיניות-החוץ כובלת את כוחות רצוננו והכרתנו ומרופפת אותם, נעשה רפיון זה גורם המחליש את מאבקנו המדיני החיצוני עצמו.

מה שמדיניות-החוץ שלנו חסרה בשעה זו הוא בעיקר העורף הלאומי, נוכחות רצונו והכרתו הברורים של העם, הבאים ליד ביטוי בעולם לגבי זכותנו הלא-מעורערת על ארץ זו, ביטוי ונוכחות הקמים בכל התוקף המוסרי של אומה העומדת על עיקרי חייה ומביעה רצונה זה לפני ואחרי ומסביב למאבק המדיני הרשמי. מימד נוסף זה הוא החסר כיום למדיניות-החוץ שלנו. במקום שהעם היהודי יהיה רקע והמחשה לדיפלומאטיה של מדיניות-החוץ הופכת מדיניות זו את העם היהודי עצמו לדיפלומאט. כך הכל נמצא עוטה ערפילים של דו-משמעות ושל טשטוש שאינו מחייב. לא ייאמן, אך עד כה לא הביא העם היהודי את צידוק עמידתו ביהודה ובשומרון אף בחלק העשירי מן התוקף שבה הביע חוסיין את זכותו לגבי שטחים אלה, אותו חוסיין אשר שגיאה פאטאלית של מדינאינו עשתה אותו לבעל-דבר שלנו לענין "השטחים המוחזקים". במקום לקבוע מיד לאחר ששת הימים כי שטחים אלה היו גולה בידי ואין

אנו חייבים לו שום דין-וחשבון עליהם. ייתכן כי דבר זה היה מתקבל בעולם אפילו בקלות יתר מסיפוח ירושלים מזרחית.

העמדה הריאליסטית האמיתית פירושה לא כבילת הרצון וטשטוש ההכרה, אלא להיפך, אימוץ כוחות הרצון והתודעה על-מנת שיוטלו על הכף כגורמים שאולי אין חשובים מהם, שעה שנוכחותם ברורה ותקיפה והם עצמם חלק מן המציאות. בהיעדר יסוד זה משתררים הדמדום והערפל שבתוכם הזמן אץ ועובר לבלי שוב. פיזור העפילים הללו של הריאליזם המדומה הוא תנאי לפיכחון האמיתי והרואה נכונה.